

■ صحت ساختار ظاهری داده‌ها در پیشینه‌های

کتابشناختی ایک کتابخانه ملی ایران

حمید کشاورز | سهیلا خوش مشرب

چکیده

هدف: سنجش میزان صحت پیشینه‌های کتابشناختی پایگاه ایک کتابخانه ملی ایران به لحاظ ساختار صورتی پیشینه‌ها. روش/رویکرد پژوهش: در این پیمایش با بهره‌گیری از فرمول کوکران تعداد ۱۱۰۰ پیشینه از میان نزدیک به هفتصد هزار پیشینه کتاب انتخاب و با استفاده از سیاهه واری پژوهشگر ساخته تحلیل شد. یافته‌ها: در ۴۸ درصد پیشینه‌ها اشکال وجود داشت. بیشترین اشکال رعایت نکردن ضوابط مربوط به بونی‌کد و غلط‌آملائی در برخی عناصر اطلاعاتی بوده و کمترین اشکال به رده‌بندی و فهرست‌نویسی توصیفی تعلق داشته است. توزیع اشکالات در رده‌های مختلف نشان داد رده N دارای بیشترین اشکال و رده C دارای کمترین اشکال بوده است.

نتیجه‌گیری: برخی اشکالات نه به سبب ضعف در فهرست‌نویسی بلکه به دلیل شتاب‌زدگی در ورود اطلاعات رخ می‌دهند.

کلیدواژه‌ها

پیشینه کتابشناختی، فهرست همگانی برخط (ایک)، فهرست‌نویسی رایانه‌ای، کتابشناسی ملی ایران

صحت ساختار ظاهری داده‌ها در پیشینه‌های کتابشناختی اپک کتابخانه ملی ایران

حمید کشاورز^۱ | سهیلا خوش مشرب^۲

دریافت: ۱۳۹۱/۰۵/۱۵ پذیرش: ۱۳۹۳/۰۱/۲۲

مقدمه

فراوانی انتشارات موجود در نیم قرن گذشته سبب‌ساز نگرش‌های نوینی در سازماندهی، جستجوپذیری، و دسترس‌پذیری آنها شده است. پیدایش شبکه جهانی وب، فرایند جستجوی انتشارات موجود را در قالب سایت‌هایی موسوم به فهرست‌های همگانی برخط یا اپک^۳ کتابخانه‌ها آسان‌تر ساخته است. این‌گونه فهرست‌ها در دسترس‌ترین ابزار برای بازیابی خودکار اطلاعات به‌شمار می‌روند (عصاره و فرزین، ۱۳۷۹). هر منبع اطلاعاتی در این‌گونه پایگاه‌ها از طریق پیشینه‌های کتابشناختی آن رخ می‌نماید. به‌عبارت دیگر، برای توصیف، سازماندهی، پردازش، و بازیابی اطلاعات مربوط به منابع اطلاعاتی به‌ابزاری موسوم به پیشینه کتابشناختی نیازمندیم (فتاحی، ۱۳۸۶). از رهگذر چنین پیشینه‌هایی است که می‌توان از ویژگی‌های یک منبع اطلاعاتی آگاه شد و به‌انبوهی از اطلاعات دست یافت.

هر چند اپک‌ها به‌عنوان پایگاهی برای داده‌های کتابشناختی، بستری برای جستجو در منابع کتابخانه‌ای و نمودار خدمات و منابع کتابخانه‌ها به‌شمار می‌روند؛ اما طراحی و استفاده از آنها همواره با دشواری‌هایی در زمینه نرم‌افزار مورد استفاده و ذخیره و بازیابی اطلاعات روبه‌رو بوده است (بیرانوند و شریف‌مقدم، ۱۳۸۸). اهمیت این پایگاه‌ها از یکسو، دشواری‌های طراحی و کاربرد آنها از سوی دیگر، چالشی است که فراروی کاربران پایگاه‌ها قرار می‌گیرد. با توجه به ظهور نمونه‌های مشابه، مانند بسیاری از سایت‌های فروش و معرفی کتاب، ضرورت دارد دقت و کیفیت بیشتری در خدمت به کاربران اپک‌ها صورت گیرد.

۱. عضو هیأت علمی گروه علم اطلاعات و

دانش‌شناسی دانشگاه سمنان

(نویسنده مسئول)

hkesavarz@semnan.ac.ir

۲. دانشجوی کارشناسی ارشد مطالعات آرشیمی

دانشگاه الزهراء (س)

skhoshmashrab@gmail.com

3. OPAC: Online Public Access Catalog

چالش هنگامی بروز می‌کند که کاربران نتوانند به‌خوبی از این امکان استفاده کنند. به بیان دیگر، در صورتی که چنین سیستمی با سازوکاری نامناسب در اختیار کاربران قرار داده شود نمی‌تواند به آنان کمک‌رسان باشد. با جستجویی ساده در پایگاه اپک کتابخانه ملی ایران به‌سرعت می‌توان به برخی ناهمگونی‌ها، اشکالات، و نبود یکپارچگی در میان پیشینه‌های آن پی‌برد. این اشتباهات از گذشته مورد توجه پژوهشگران مختلف (برای نمونه کوکبی، ۱۳۸۱، داریوش نیاکان و جان‌محمدی، ۱۳۸۷، خوشبخت و خسروی، ۱۳۸۸؛ نشاط، ۱۳۸۲؛ و عزیزیان، ۱۳۸۶) بوده است. با وجود تلاش مسئولان در راستای برطرف کردن هرچه سریع‌تر و بهتر این پایگاه، در چندین سال گذشته تغییرات محسوسی در آن رخ نداده است. آنچه این پژوهش در پی آن است، نه کمبودهای فنی این پایگاه، بلکه اشکالات مربوط به ساختار صوری پیشینه‌هایی است که آشفتگی‌های فراوانی در آن دیده می‌شود. این آشفتگی می‌تواند شامل حضور عناصر فهرست‌نویسی در جای نامناسب، خطاهای املائی، یونی‌کد نبودن عناصر، اشکالات سجاوندی و مانند آن باشد. از این رو، پژوهش حاضر درصدد است تا با بررسی و تحلیل پیشینه‌های موجود در اپک کتابخانه کشورمان^۱ دریابد چه میزان از پیشینه‌های موجود در اپک کتابخانه ملی از این منظر دارای اشکال است و پراکندگی این اشکالات در بین رده‌ها چگونه است؟

برای تشریح مسئله، در تصویر ۱ نمونه یک پیشینه دارای اشکال در اپک کتابخانه مربوط به بهمن ۱۳۹۲، آمده است.

بررسی	
سرشناسه	: وزین‌افضل، مهدی، ۱۳۶۴ -
عنوان و نام پدیدآور	: تاریخ ایران اسلامی/ تالیف مهدی وزین‌افضل.
وضعیت ویراست	: [ویراست ۲].
مشخصات نشر	: تهران: بوران پژوهش، ۱۳۹۱.
مشخصات ظاهری	: ۵۵۵ ص.
فروست	: کتاب ارشد . مجموعه تاریخ.
شابک	: 978-964-184-316-0
موضوع	: دانشگاه‌ها و مدارس عالی -- ایران -- آزمون‌ها
موضوع	: آزمون دوره‌های تحصیلات تکمیلی -- ایران
موضوع	: ایران -- تاریخ -- پس از اسلام، ۱۲ ق. -- آزمون‌ها و تمرین‌ها (عالی)
موضوع	: ایران -- تاریخ -- پس از اسلام، ۱۲ ق. -- راهنمای آموزشی (عالی)
رده بندی کنگره	: ۱۲۹۱LB۲۲۵۲ ت۱۷/۴۴۰/۹
رده بندی دیویی	: ۲۷۸/۱۶۶۴
شماره کتابشناسی ملی	: ۲۷۱۳۲۸۰

نگاهی به پیشینه فوق‌نشان می‌دهد، به‌طور مثال در قسمت موضوعات و رده‌بندی کنگره اشکالات تاپیی و یونی‌کدی وجود دارد. البته در این پایگاه می‌توان پیشینه‌های مشابه دیگری را نیز شاهد بود.

از زمان پیدایش فهرست‌های همگانی برخط (دهه ۱۹۷۰)، پژوهش‌های فراوانی درباره آنها صورت گرفته است، هر چند انجام این پژوهش‌ها همواره با دشواری‌هایی روبه‌رو بوده است (فتاحی و ارسطوپور، ۱۳۸۶؛ زوارقی، ۱۳۸۶؛ لارج و بهشتی^۱، ۱۹۹۷). در میان آنها، پژوهش‌هایی وجود دارد که به بررسی محتوای پیشینه‌های کتابشناختی پرداخته‌اند از جمله، نشاط (۱۳۸۲) به مقایسه همگونی فهرست‌نویسی موضوعی میان فهرست‌نویسان کتابخانه ملی و ۱۲ کتابخانه دانشگاهی و تخصصی تهران پرداخت و نشان داد در ۷۵ درصد کتابخانه‌ها میزان ناهمگونی موضوعی ۶۰ تا ۸۵ درصد است؛ بالاترین میزان ناهمگونی در رده فلسفه و پایین‌ترین آنها در رده کلیات است؛ بیش از ۵۰ درصد ناهمگونی موضوعی کتابخانه‌ها مربوط به ساختار موضوعی است و در نتیجه، موضوع‌دهی به کتاب‌ها در کتابخانه‌های مورد بررسی بسیار ناهمگون تلقی شده است. عزیزیان (۱۳۸۶) همگونی عناصر اطلاعاتی در فهرست‌نویسی پیش از انتشار کتابخانه ملی را از ۱۳۷۷ تا ۱۳۸۰ با روش تحلیل محتوا بررسی کرد و نتیجه گرفت، این فهرست در ۱۰ حوزه دانش بشری برمبنای رده‌بندی دیویی از ۶۸ درصد و برمبنای رده‌بندی کنگره و دیویی از ۸۴/۷ درصد همگونی برخوردار است.

در پژوهش داریوش نیاکان و جان‌محمدی (۱۳۸۷)، صحت شماره رده کنگره در نمونه‌ای متشکل از ۱۵۵ عنوان کتاب فارسی در کتابخانه دانشکده دامپزشکی دانشگاه تهران با روش تحلیل محتوا بررسی شد و مشخص شد در ۱۸ درصد موارد به کتاب‌ها شماره اشتباه داده شده است؛ این اشتباهات به دو دسته حروفچینی (۱/۲۸ درصد) و غیرحروفچینی (۱۶/۷۲ درصد) تقسیم شد و حتی گذر زمان نیز بر ضریب دقت فهرست‌نویسان تأثیر نداشته است. گردشی و کشاورز (۱۳۸۸) با استفاده از روش پیمایشی به بررسی پیشینه‌های کتابشناختی کتاب‌های لاتین در کتابشناسی ملی با توجه به روش جدید فهرست‌نویسی این‌گونه کتاب‌ها پرداختند و نشان دادند، هیچ‌یک از کتابخانه‌های مورد مطالعه از سیاست جدید فهرست‌نویسی کتاب‌های لاتین کتابخانه ملی (سلطانی، ۱۳۸۳) استفاده نمی‌کنند؛ ۱۳/۲ درصد فهرست‌نویسان، کتاب‌های لاتین را به زبان اصلی کتاب و ۷۶/۳ درصد به زبان انگلیسی فهرست‌نویسی می‌کنند. در این پژوهش، لزوم تغییرات در شیوه فهرست‌نویسی در دو بخش یادداشت و موضوع پیشنهاد شده است.

خوشبخت و خسروی (۱۳۸۸) میزان انطباق پیشینه‌های کتابشناختی تعداد ۳۵۸ عنوان از نسخه‌های خطی موجود در اپک خانه کتاب را با قواعد فهرست‌نویسی، به‌صورت تحلیلی و

1. Large and Beheshti

با استفاده از سیاهه واری پژوهشگر ساخته بررسی کردند. یافته‌های آنان حاکی از عدم توجه فهرست‌نویسان به عناصر کتابشناختی محل تألیف، شرح پدیدآورندگان، و شناسه‌های افزوده است؛ به طوری که در هیچ‌یک از پیشینه‌ها، اطلاعاتی برای این عناصر وجود ندارد. بالاترین میزان انطباق با قوانین فهرست‌نویسی در حوزه زبان با ۹۶ درصد و کمترین انطباق در عنصر پدیدآور با ۶/۹۵ درصد است که رقم هشداردهنده‌ای است. این پژوهش به خوبی نمایانگر توجه ناکافی فهرست‌نویسان در انجام وظایف حرفه‌ای بوده است.

در پژوهشی دیگر، دولانی و فرهادپور (۱۳۸۹) با استفاده از سیاهه واری برخی امکانات فهرست‌های همگانی ۲۰ کتابخانه دانشگاهی در انگلیس و ۱۴ کتابخانه دانشگاهی داخلی را مقایسه کردند و نشان دادند، فهرست‌های برخط مربوط به کشور انگلیس، از نظر کمی و کیفی بهتر از نمونه‌های داخلی هستند؛ به این ترتیب که فهرست‌های دانشگاه‌های انگلیس، ۷۳/۴۶ درصد و فهرست‌های داخلی ۵۶/۵ درصد از استانداردهای ارائه شده در سیاهه واری را رعایت کرده‌اند. محفوظی، شعبانی، و سعادت (۱۳۸۹) در بررسی فهرست‌نویسی تحلیلی و رده‌بندی کنگره کتاب‌های عربی کتابخانه ملی ایران از ۱۳۸۰ تا ۱۳۸۶ نشان دادند، این فرایندها فقط در ۸۳/۷۶ درصد موارد درست انجام شده‌اند و رده‌بندی دارای بیشترین صحت (۸۶/۲۵ درصد)، و فهرست‌نویسی تحلیلی دارای کمترین صحت (۸۱/۲۸ درصد) است.

مولوی^۱ (۲۰۰۶) عمده مشکلات روش‌های فهرست‌نویسی منابع فارسی زبان در امریکای شمالی را به‌کارگیری جدول‌های لاتینی کردن انجمن کتابداران امریکا- کتابخانه کنگره برای زبان فارسی، کاربرد مثال‌های گمراه‌کننده در این جدول‌ها، کمبود دانش زبان فارسی، و کاربرد نادرست قوانین مربوط به اسامی فارسی در سرشناسه برشمرده است. شاکر^۲ (۲۰۰۲) در بررسی دسترسی کتابشناختی به منابع غیرلاتین در فهرست‌های همگانی برخط کتابخانه‌های منتخب انجمن کتابخانه‌های پژوهشی امریکا پیشنهاد می‌کند، پیشینه‌های کتابشناختی کتاب‌های غیرلاتین علاوه بر درج اطلاعات به زبان انگلیسی با خط و نوشته همان زبان نیز همراه باشند که البته این کار با پیدایش سیستم یونی‌کد سهل و آسان شده است. برک، ژرمن، و ون اولن^۳ (۲۰۰۳) با بررسی نشانی‌های اینترنتی موجود در پیشینه‌های سایت‌های اپک ۱۲۳ عضو انجمن کتابخانه‌های پژوهشی^۴ دریافتند: ۲۴ فهرست دارای ویژگی‌های مورد نظر بودند؛ دو نوع خطای انسانی و فنی در این پیشینه‌ها وجود داشت که بیشتر آنها (حدود ۴۰ درصد) مربوط به خطای انسانی بود؛ میزان اشکالات از صفر تا ۵/۳۳۳ درصد بود که رقم بالایی است؛ و ۵۰ درصد سایت‌ها دارای ۱ تا ۵ اشکال در پیوندهای اینترنتی خود بودند.

1. Molavi

2. Shaker

3. Burke, Germain, & Van Ullen

4. Association of Research Libraries:

(ARI)

روش پژوهش و جامعه آماری

روش پژوهش پیمایشی است و جامعه پژوهش را پیشینه‌های کتابشناختی کتاب‌های فارسی موجود در پایگاه ایک کتابخانه ملی تشکیل می‌دهد. این پیشینه‌ها در تاریخ سی‌ام دی‌ماه ۱۳۹۲ با جستجو در پایگاه مزبور انتخاب شدند. حدود ۷۰۰ هزار پیشینه در این پایگاه وجود داشت که همگی دارای تمامی عناصر برگه فهرست‌نویسی بودند. بالغ بر یک‌صد هزار پیشینه به صورت فهرست‌نویسی توصیفی و در انتظار فهرست‌نویسی بودند که فقط برخی ویژگی‌های مورد نظر را دارا بودند و اطلاعات کاملی را در اختیار قرار نمی‌دادند؛ بنابراین از جامعه پژوهش حذف شدند.

جدول ۱. میزان پراکندگی کل و حجم نمونه پیشینه‌ها در رده‌های گوناگون در پایگاه ایک

رده‌ها	نام رده	تعداد	در صد	تعداد نمونه
A	کلیت	۴۱۰۹	۰/۷	۸
B	فلسفه و دین	۱۱۳۰۹۸	۲۰/۲	۲۲۲
C	علوم وابسته به تاریخ	۳۱۹۸	۰/۵	۶
D	تاریخ عمومی و جهان	۴۳۲۰۸	۷/۷	۸۵
E	تاریخ عمومی امریکا	۱۶۶۶	۰/۲	۳
F	تاریخ معاصر امریکا	۷۰۱	۰/۱	۱
G	جغرافیا و مردم‌شناسی	۹۳۹۶	۱/۶	۱۹
H	علوم اجتماعی	۴۰۶۳۷	۷/۲	۸۰
J	علوم سیاسی	۵۸۱۳	۱/۱	۱۱
K	حقوق	۱۰۵۰۹	۱/۸	۲۱
L	آموزش و پرورش	۴۸۰۰۴	۸/۵	۹۴
M	موسیقی	۴۰۹۳	۰/۷	۸
N	هنر	۹۸۴۷	۱/۷	۱۹
P	زبان و ادبیات	۱۴۷۶۷۰	۲۶/۳	۲۹۰
Q	علوم	۳۸۹۰۳	۶/۹	۷۷
R	پزشکی	۳۱۱۷۳	۵/۵	۶۱
S	کشاورزی	۶۹۶۱	۱/۲	۱۴
T	فناوری	۳۳۱۲۸	۵/۷	۶۳
U	علوم نظامی	۱۵۳۰	۰/۲	۳
V	علوم دریایی	۴۳۵	۰/۰۷	۲
Z	کتابشناسی و کتابداری	۶۷۹۲	۱/۲	۱۳
	جمع	۵۵۹۸۴۱	۱۰۰	۱۱۰۰

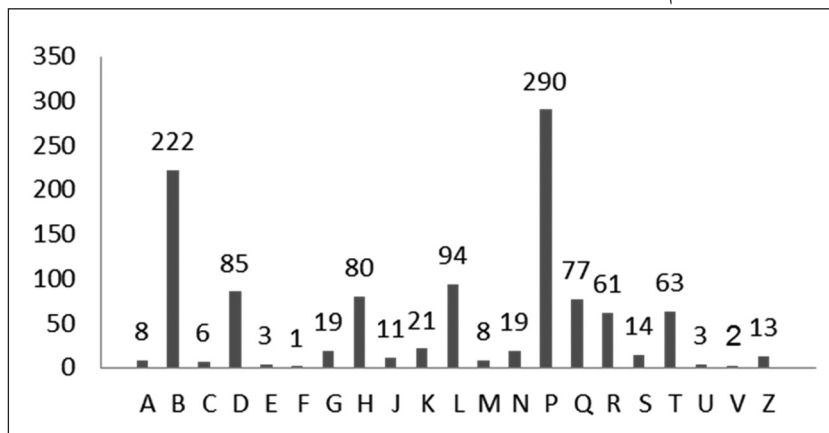
با استفاده از فرمول نمونه‌گیری کوکران و روش نمونه‌گیری طبقه‌ای، تعداد ۳۸۳ رکورد به‌عنوان نمونه انتخاب شد؛ اما از آنجایی که ۱۱ رده دارای نمونه‌ای کمتر از ۵ رکورد بود

و از تصمیم‌پذیری تحلیل کاسته می‌شد تصمیم گرفته شد مبنا عددی باشد که تمام رده‌ها را دربر داشته و رده‌ها دارای نمونه‌هایی بیشتر باشند. از این رو، تعداد ۱۱۰۰ پیشینه به‌عنوان جامعه آماری انتخاب شد. با دانستن اینکه تعداد نمونه‌ای که باید بر روی آنها تحلیل انجام شود و اینکه هر رده در اپک کتابخانه ملی چه درصدی از پیشینه‌ها را به‌خود اختصاص داده است، تعیین تعداد پیشینه‌های نمونه برای هر رده کاری آسان خواهد بود. به این ترتیب که همان درصدی که در کل پیشینه‌های اپک موجود بود در نمونه نیز اعمال گردید.

اشکالات پیشینه‌ها از حیث مؤلفه‌های پیشگفته مورد بررسی قرار گرفت^۱. ابزار مورد استفاده برای گردآوری اطلاعات، سیاهه واریسی ساخته پژوهشگران است که با توجه به عناصر کتابشناختی موجود در پیشینه‌ها طراحی شد. پیش از طراحی این سیاهه، تعداد متناهی از پیشینه‌ها بررسی شد تا اشکالات عمده و موجود شناسایی و در آن گنجانده شود. این ابزار پس از بررسی سایر پژوهش‌های مشابه و مطالعه شرایط پژوهش انتخاب شد. برای تأیید روایی، سیاهه واریسی به تعدادی از متخصصان فهرست‌نویسی کتابخانه ملی ارسال و با توجه به کسب نظرات آنان، اصلاحات لازم در آن اعمال شد. در تهیه این سیاهه تلاش شد تا معیارهایی قابل قبول برای ارزیابی پیشینه‌ها انتخاب شوند. این سیاهه شامل ۱۴ گویه است. برای افزایش ضریب اطمینان، پژوهشگران تمامی پیشینه‌های منتخب را چاپ و سپس با سیاهه واریسی مقایسه کردند. داده‌ها در نرم‌افزار اکسل برای تحلیل‌های بعدی ذخیره و ثبت و برای اطمینان بیشتر بازبینی شد.

یافته‌ها

در نمودار ۱، حجم نمونه پیشینه‌های رده‌های مختلف نمایان شده است.

نمودار ۱. پراکندگی حجم نمونه در رده‌های گوناگون

۱. در اینجا حتی وجود یک اشکال در پیشینه محاسبه شده است، زیرا بر پایه مبانی حرفه‌ای و اصولی انتظار می‌رود پیشینه‌ای که در دسترس قرار می‌گیرد و پیش از آن چندین بار توسط افراد مختلف نمونه‌خوانی و بررسی ساختاری و محتوایی می‌شود باید عاری از هرگونه خطا و اشتباه باشد.

همان‌گونه که در نمودار ۱ مشاهده می‌شود، در حجم نمونه پژوهش، به ترتیب رده‌های پنجگانه P (زبان و ادبیات)، B (دین و فلسفه)، L (آموزش و پرورش)، D (تاریخ جهان)، و H (علوم اجتماعی) دارای بیشترین فراوانی هستند که به سبب پشتوانه انتشاراتی آنهاست. در رده P و B (ادبیات و دین) بر روی هم، نزدیک به نیمی از نمونه (۴۶/۶ درصد) را به خود اختصاص داده‌اند و می‌توان گفت نیمی از مجموعه کتابخانه ملی، به رده‌های ادبیات و دین اختصاص دارد. به همین ترتیب، می‌توان پراکندگی کتاب‌ها را در رده‌های دیگر نیز مشاهده نمود. از سوی دیگر، رده‌های تاریخ امریکا، علوم نظامی، و علوم دریایی تعداد اندکی از پیشینه‌ها را شامل شده‌اند که ناشی از تعداد کمتر آنها در مجموعه کتابخانه ملی است. درستی فرایند فهرست‌نویسی در رده‌های موضوعی مختلف به لحاظ دسترس‌پذیری به اطلاعات از اهمیت زیادی برخوردار است. جدول ۲، میزان درستی پیشینه‌ها و پراکندگی آنها را در میان رده‌های گوناگون نشان می‌دهد.

جدول ۲. پراکندگی اشکالات پیشینه‌ها در رده‌های گوناگون به صورت کلی

رده	نمونه	بدون اشکال		دارای اشکال	
		فراوانی	درصد	فراوانی	درصد
A	۸	۳	۳۷/۵	۵	۶۲/۵
B	۲۲۲	۱۰۷	۴۸/۲	۱۱۵	۵۱/۸
C	۶	۴	۶۶/۷	۲	۳۳/۳
D	۸۵	۴۱	۴۸/۳	۴۴	۵۱/۷
E	۳	۱	۳۳/۴	۲	۶۶/۶
F	۱	۱	۱۰۰	۰	۰
G	۱۹	۹	۴۷/۴	۱۰	۵۲/۶
H	۸۰	۴۵	۵۶/۳	۳۵	۴۳/۷
J	۱۱	۵	۴۵/۵	۶	۵۴/۵
K	۲۱	۱۱	۵۲/۴	۱۰	۴۷/۶
L	۹۶	۴۹	۵۲/۲	۴۵	۴۷/۸
M	۸	۴	۵۰	۴	۵۰
N	۱۹	۷	۳۶/۹	۱۲	۶۳/۱
P	۳۹۰	۱۶۳	۵۶/۳	۱۲۷	۴۳/۷
Q	۷۷	۳۷	۴۸/۱	۴۰	۵۱/۹
R	۶۱	۳۶	۵۹/۱	۲۵	۴۰/۹
S	۱۴	۸	۵۷/۳	۶	۴۲/۸
T	۶۳	۳۲	۵۰/۸	۳۱	۴۹/۲
U	۳	۲	۶۶/۷	۱	۳۳/۳
V	۲	۰	۰	۲	۱۰۰
Z	۱۳	۶	۴۶/۲	۷	۵۳/۸
کل	۱۱۰۰	۵۷۱	۵۱/۹	۵۲۹	۴۸/۱

برپایه این جدول، با توجه به تعداد پیشینه‌ها در رده‌های مختلف، پراکندگی اشکالات متفاوت است. نزدیک به نیمی از پیشینه‌ها دارای اشکالات مختلف، و در بهترین حالت فقط نیمی از رکوردها بدون اشکال هستند. یافته‌های جدول ۲ نشان می‌دهد که پیشینه‌های رده V دارای اشکال هستند. با توجه به اینکه تعداد پیشینه‌های انتخابی برای این رده بسیار اندک بود، نمی‌توان به یقین گفت که تمامی پیشینه‌های موجود در این رده دارای اشکال بوده‌اند. پس از آنها، رده‌های E و N دارای بیشترین اشکال هستند. هرگاه حضور تعداد حداقل ۵ رکورد در هر رده را شرط ارزیابی قرار دهیم، رده‌های V, U, F, E حذف می‌شود و رده N با ۶۳/۱ درصد دارای بیشترین اشکال خواهد بود. در رده‌های P و B که دارای بیشترین فراوانی بودند نتایج مشابه بوده است؛ به طوری که حدود نیمی از رکوردها دارای اشکال هستند. با نگاهی عمیق‌تر به این نمودار این حقیقت آشکار می‌شود که حجم قابل توجهی از پیشینه‌های فهرست‌نویسی شده نیاز به ویرایش جدی دارند.

همان‌گونه که مشاهده می‌شود میزان اشکال در بیشتر رده‌ها (حدود ۹۰ درصد آنها) به نصف نزدیک است. رده F و با اختلاف بیشتر، رده‌های C و U دارای کمترین اشکال بوده‌اند. از آنجایی که مقدار رکوردهای رده U کم بود باید گفت رده C با ۶۶/۷ درصد دارای کمترین اشکال است. درباره رده‌هایی که ۱۰۰ درصد اشکال داشته‌اند باید گفت که حجم مربوط به آنها ناچیز است، اما در همان حجم ناچیز نیز میزان اشکالات بالاست. همچنین در دو رده P و B که بیشترین حجم را دارا بودند نیز میزان اشکال بالاست.

فهرست‌برگه‌های دارای اشکال در رده‌های گوناگون از نظر مؤلفه‌های مورد بررسی در جدول‌های ۳ تا ۶ آمده است.

جدول ۳. پراکندگی اشکالات در ناحیه فهرست‌نویسی توصیفی برحسب رده‌های مختلف

رده‌ها	ناحیه توصیف		ناحیه یادداشت	
	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد
B	۲	۱/۷	۳	۲/۶
D	۲	۴/۵	۵	۱۱/۳
G	۱	۱۰	۲	۲۰
H	۳	۸/۵	۴	۱۱/۵
J	۲	۳۳/۳	-	-

ناحیه یادداشت		ناحیه توصیف		رده‌ها
درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	
۲۰	۲	۳۰	۳	K
۱۱/۱	۵	۱۱/۱	۵	L
-	-	۲۵	۳	N
۱	۱۰	۱۵/۷	۲۰	P
-	-	۷/۵	۳	Q
-	-	۸	۲	R
-	-	۳۳/۳	۲	S
۶/۴	۲	۱۳	۴	T
-	-	۲۸/۵	۲	Z
۶/۳	۳۳	۱۰/۲	۵۴	جمع

جدول ۳ نشان می‌دهد، ۱۰/۲ درصد از اشکالات به فهرست‌نویسی توصیفی و ۶/۳ درصد به یادداشت‌ها مربوط می‌شوند. پراکندگی این اشکالات در بین رده‌های مختلف به‌شیوه‌های مختلفی بروز پیدا کرده است. هر چند با توجه به درصد‌های ارائه‌شده نمی‌توان به‌طور قطع گفت که رده‌هایی خاص همواره دارای چنین اشکالاتی هستند.

جدول ۴. پراکندگی اشکالات یونی‌کدی و غلط‌املایی برحسب رده‌های مختلف

غلط‌املایی		یونی‌کد		رده‌ها
درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	
۲۰	۱	۴۰	۲	A
۱۷/۳	۲۰	۶۵	۷۵	B
-	-	۵۰	۱	C
۳۸	۱۷	۶۸	۳۰	D
-	-	۵۰	۱	E
۳۰	۳	۵۰	۵	G
۴۵	۱۶	۷۷	۳۷	H
۱۶	۱	۶۶	۴	J
۳۳	۲	۶	۶	K
۲۶/۵	۱۲	۵۵	۲۵	L
۵۰	۲	۷۵	۳	M
۲۵	۳	۵۸	۷	N
۲۰/۵	۲۶	۶۳	۸۱	P
۲۰	۸	۴۷/۵	۱۹	Q

رده‌ها	یونی‌کد		غلط‌املایی	
	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی
R	۶۴	۱۶	۲۵	۸
S	۶۶	۴	۳۳/۳	۲
T	۴۲	۱۳	۱۹/۳	۶
U	۳۳/۳	۱	-	-
V	۵۰	۱	-	-
Z	۷۱	۵	۵۷	۴
جمع	۶۱/۶	۳۲۶	۲۴/۷	۱۳۱

جدول ۴ پراکندگی اشکالات یونی‌کدی و املایی را در رده‌های مختلف نشان می‌دهد. میزان اشکالات یونی‌کد نبودن با ۶۱/۶ درصد بسیار بالاست. غلط‌املایی با ۲۴/۷ درصد نیز قابل توجه است. با توجه به دستی وارد شدن اطلاعات پیشینه‌ها به سیستم باید از یونی‌کد بودن و عاری از غلط‌املایی بودن آنها اطمینان حاصل کرد.

جدول ۵. پراکندگی اشکالات بروزیافته در ناحیه فهرست‌نویسی تحلیلی

رده‌ها	سرعنوان تکراری		ساختار سرعنوان		عنوان قراردادی		شناسه افزوده	
	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی
A	۴۰	۲	-	-	۴۰	۲	-	-
B	۶/۹	۸	۱/۷	۲	۲/۶	۳	۱/۷	۲
D	۱۱/۳	۵	-	-	۴/۵	۲	۴/۵	۲
H	۲۰	۷	۵/۷	۲	۵/۷	۲	-	-
K	۳۰	۳	-	-	۲۰	۲	۳۰	۳
L	۲۰	۹	۶/۶	۳	۴/۴	۲	۱۱/۱	۵
M	۵	۲	-	-	۵۰	۲	۵۰	۲
P	۱۰/۲	۱۳	۲/۳	۳	۲/۳	۳	۳/۹	۵
Q	۲۷/۵	۱۱	-	-	۵	۲	۱۰	۴
R	۲۸	۷	۸	۲	۸	۲	۱۲	۳
S	۳۳/۳	۲	-	-	-	-	۳۳/۳	۲
T	۲۹	۹	۳/۲	۱	۶/۴	۲	۱۶/۱	۵
Z	۴۲/۸	۳	-	-	-	-	۲۸	۲
جمع	۱۶/۲	۷۵	۲/۴	۱۳	۴/۵	۲۴	۶/۶	۳۵

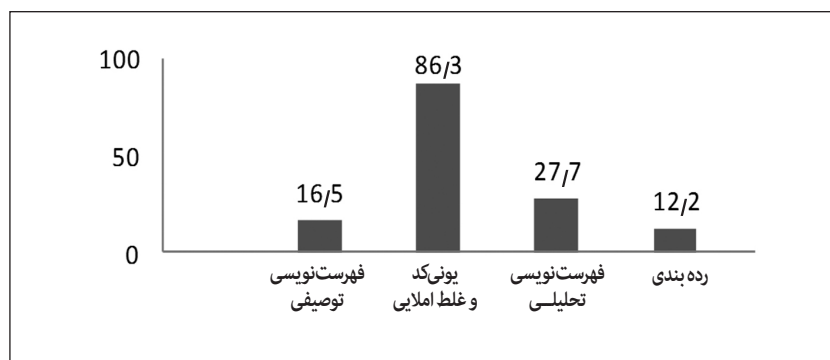
در جدول ۵، اشکالات مختلفی در ناحیه فهرست‌نویسی تحلیلی در رده‌های مختلف به چشم می‌خورد. هر چند این اشکالات درصد زیادی را به خود اختصاص ندهاند، اما می‌توانند در بازیابی پیشینه‌ها اختلال ایجاد کنند. ۱۴/۲ درصد از پیشینه‌ها دارای سرعنوان‌های

تکراری هستند که به سبب اشکال در فراخوانی آنها از نرم افزار رسا به وجود آمده است. ۲/۴ درصد مربوط به ساختار سرعنوانها، ۴/۵ درصد مربوط به عنوان قراردادی، و ۶/۶ درصد مربوط به وجود شناسه‌های افزوده بوده است.

جدول ۶. پراکندگی اشکالات در ناحیه رده بندی

رده‌ها	وجود رده دیویی		تاریخ در رده کنگره	
	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی
B	۵	۴/۳	۲	۱/۷
D	۴	۹	۳	۶/۸
H	۳	۸/۵	۴	۱۱/۴
L	۵	۱۱/۱	۲	۴/۴
M	۲	۵	-	-
P	۴	۳/۱	۱۰	۷/۸
Q	۳	۷/۵	۴	۱۰
R	۴	۱۶	۳	۱۲
S	-	-	۱	۱۶/۶
T	-	-	۴	۱۲/۹
Z	۱	۱۴	۱	۱۴
جمع	۳۱	۵/۸	۳۴	۶/۴

وجود رده دیویی و تاریخ رده کنگره مؤلفه دیگری بود که اشکالات آن در جدول ۶ نمایش داده شده است. هر چند این دو اشکال در همه رده‌ها دیده نشده است، اما شواهد حاکی از آن است که در ۵/۸ درصد از پیشنهادها به ارائه رده دیویی و در ۶/۴ درصد از آنها به ارائه تاریخ رده کنگره دقت کافی نشده است.

نمودار ۳. درصد پراکندگی اشکالات در بین کلیه پیشنهادها دارای اشکال

به دلیل اینکه در بسیاری از پیشینه‌های دارای اشکال، شاهد چندین اشکال مختلف هستیم و فقط یک نوع اشکال وجود ندارد، طبیعی است پراکندگی اشکالات متفاوتی داشته باشد. نمودار ۳ نشان می‌دهد که یونی کد نبودن و غلط‌های املائی اشکال شایع پیشینه‌هاست (۸۶/۳ درصد). پس از آن، ناحیه فهرست‌نویسی تحلیلی، ناحیه فهرست‌نویسی توصیفی، و در نهایت اشکالات ناحیه رده‌بندی رخ داده است.

نتیجه‌گیری

برپایه یافته‌های پژوهش در ۴۸/۱ درصد پیشینه‌های مورد بررسی، اشکال وجود داشته است. با نگاهی تحلیلی مشخص می‌شود که این اشکالات گاه نه به دلیل ضعف در فهرست‌نویسی بلکه به سبب اشتباه در ورود اطلاعات رخ می‌دهد. به طور کلی، در ۱۶/۵ درصد از پیشینه‌ها، شاهد اشکالاتی در فهرست‌نویسی توصیفی و یادداشت‌ها بوده‌ایم. در برخی موارد، بروز این اشکالات به سبب وجود اطلاعات فراوان درباره کتاب‌ها گریزناپذیر است؛ نمونه‌خوانی‌هایی که به طور معمول در واحد فهرست‌نویسی انجام می‌شود برای رفع چنین اشکالاتی است. شایع‌ترین اشکال یعنی یونی کد نبودن پیشینه‌ها به سبب شیوه نگارش از راست به چپ رسم‌الخط فارسی و وجود مشکلات فراوان در ورود اطلاعات به زبان فارسی رخ می‌نماید. در برخی پیشینه‌ها تکرار موضوع و یا معادل انگلیسی یک موضوع فارسی در زیر آن را شاهد هستیم. هرگاه موضوع اول نام فرد و یا منطقه جغرافیایی باشد، از آنجا که در فرانمای رده‌بندی‌ها معمولاً جایگاهی ندارند، موضوع اصلی در مرتبه دوم قرار می‌گیرد و شماره رده به موضوع دوم داده می‌شود. اما شایسته است در این حالت موضوعی که شماره رده به آن داده شده است، در ابتدا قرار گیرد. اشکالات رده‌بندی، وجود شماره رده دیویی، و تاریخ برای رده‌های کنگره، زیاد شایع نبوده و کمترین درصد را به خود اختصاص داده است.

از آنجا که پژوهش حاضر فقط به بررسی ساختار ظاهری پیشینه‌ها پرداخته و به‌ویژه درستی یا نادرستی عناصر تحلیلی را بررسی نکرده با بسیاری از پژوهش‌های پیشین متفاوت است. در بیشتر این پژوهش‌ها (مانند نشاط، ۱۳۸۲؛ عزیزیان، ۱۳۸۶؛ داریوش نیاکان و جان‌محمدی، ۱۳۸۷؛ محفوظی، شعبانی، و سعادت، ۱۳۸۹) صحت عناصر تحلیلی مانند موضوعات، شماره رده، و شناسه‌های اصلی و افزوده بررسی شده، در حالی که پیش فرض پژوهش حاضر این بوده است که این عناصر درست داده شده‌اند.

برپایه یافته‌های پژوهش، گزینش درست فهرست‌نویسان و آموزش آنها بر مبنای اصول حرفه‌ای، توجه بیشتر به کیفیت تا کمیت پیشینه‌های کتابشناختی، برقراری سازوکارهای کنترلی بیشتر قبل از ورود پیشینه‌های کتابشناختی به محیط وب، ایجاد سازوکارهای هشداردهنده

در پایگاه هنگام ورود اشتباه اطلاعات، و اتخاذ سیاست‌های فهرست‌نویسی روشن و ثابت از سوی مسئولان و انتقال آنها به فهرست‌نویسان از جمله راهکارهایی است که در این زمینه قابل تأمل است.

مآخذ

- بیرانوند، علی؛ شریف‌مقدم، هادی (۱۳۸۸). ایک‌ها و ابهام در انتقال مفاهیم اطلاعاتی. فصلنامه کتاب، ۷۹ (۳): ۳۶-۳۳.
- خوشبخت، ملیکا؛ خسروی، فریبرز (۱۳۸۸). بررسی میزان انطباق پیشینه‌های کتابشناختی موجود در پایگاه نسخ خطی خانه کتاب با استانداردهای فهرست‌نویسی. فصلنامه کتاب، ۷۹ (۳): ۱۱۵-۱۲۲.
- داریوش‌نیاکان، لادن؛ جان‌محمدی، مریم (۱۳۸۷). بررسی میزان صحت شماره‌های رده کنگره در فیپای کتاب‌های فارسی منتشره سال‌های ۱۳۸۰-۱۳۸۴ موجود در کتابخانه دامپزشکی دانشگاه تهران. تحقیقات کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاهی، ۴۲ (۴۷): ۹۳-۱۱۲.
- دولانی، عباس؛ فرهادپور، محمدرضا (۱۳۸۹). مقایسه فهرست‌های پیوسته دانشگاهی ایران و انگلستان. فصلنامه کتاب، ۸۳ (۳): ۱۷۸-۱۹۸.
- زوارقی، رسول (۱۳۸۶). فهرست‌های رایانه‌ای در ایران و جهان: مروری در متون. کتابداری و اطلاع‌رسانی، ۱۰ (۲): ۱۵۷-۱۹۶.
- سلطانی، پوری (۱۳۸۳). دستنامه قواعد فهرست‌نویسی کتاب‌های لاتین به فارسی. تهران: سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران.
- عزیزیان، نرگس خاتون (۱۳۸۶). همگونی عناصر اطلاعاتی در فهرست‌نویسی پیش از انتشار کتابخانه ملی، بین سال‌های ۱۳۷۷-۱۳۸۰. فصلنامه انجمن آثار و مفاخر فرهنگی، ۷ (۲): ۸۰-۹۶.
- عصاره، فریده؛ فرزین، فرزانه (۱۳۷۹). مشکلات و مسائل فهرست‌های پیوسته رایانه‌ای هنگام توسعه و پیاده‌سازی: حاصل تجربیات چند کشور و یک نمونه از ایران. در فهرست‌های رایانه‌ای: کاربرد و توسعه مجموعه مقالات همایش کاربرد و توسعه فهرست‌های رایانه‌ای در کتابخانه‌های ایران، (رحمت‌الله فتاحی، ویراستار). ۲۷ و ۲۸ آبان ۱۳۷۸. مشهد: دانشگاه فردوسی مشهد؛ تهران: مرکز اطلاع‌رسانی و خدمات علمی وزارت جهاد سازندگی: ۵۶-۷۲.
- فتاحی، رحمت‌الله (۱۳۸۶). از آرمان‌ها تا واقعیت: تحلیل مهم‌ترین چالش‌ها و رویکردهای سازماندهی اطلاعات در عصر حاضر. کتابداری و اطلاع‌رسانی، ۱۰ (۴): ۵-۲۶.
- فتاحی، رحمت‌الله؛ ارسطوپور، شعله (۱۳۸۶). تحلیل کارکردهای عناصر اطلاعاتی در پیشینه کتابشناختی: رویکردی نو به سازماندهی چندمنظوره اطلاعات در فهرست‌های رایانه‌ای. کتابداری و اطلاع‌رسانی، ۱۰ (۲): ۵۳-۹۰.

کوکی، مرتضی (۱۳۸۱). در سال‌های ۷۸ و ۷۹ اتفاق افتاد: بررسی دو مورد فهرست‌نویسی پیش از انتشار. کتابداری، ۳۶ (۳۹): ۷-۲۲.

گردشی، ابوالفضل؛ کشاورز، حمید (۱۳۸۸). بررسی میزان کاربرد پیشینه‌های کتابشناختی کتاب‌های لاتین کتابشناسی ملی ایران در کتابخانه‌های مرکزی دانشگاه‌های دولتی شهر تهران. فصلنامه کتاب، ۷۹ (۳): ۱۲۳-۱۴۰.

محفوظی، مصطفی؛ شعبانی، احمد؛ و سعادت، رسول (۱۳۸۹). بررسی کیفیت فهرست‌نویسی تحلیلی و رده‌بندی کتاب‌های عربی کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران در طول سال‌های ۱۳۸۰-۱۳۸۶. تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی، ۱۶ (۱): ۴۵-۶۲.

نشاط، نرگس (۱۳۸۲). بررسی میزان همسویی کتابخانه‌ها در سازماندهی موضوعی کتاب‌ها (با تأکید بر حوزه ایران‌شناسی). روان‌شناسی و علوم تربیتی، ۳۳ (۱): ۱۵۵-۱۸۱.

Burke, G., Germain, C. A., & Van Ullen, M. K. (2003). URLs in the OPAC: Integrating or disintegrating research libraries' catalogs. *Journal of Academic Librarianship*, 29 (5), 290-297.

Large, A., & Beheshti, J. (1997). OPACs: a research review. *Library & Information Science Research*, 19 (2), 111-133.

Molavi, F. (2006). Main issues in cataloging Persian language materials in North America. *Cataloging & Classification Quarterly*, 43 (2), 77-82.

Shaker, A. K. (2002). *Bibliographic Access to Non-Roman Scripts in Library OPACs: a Study of Selected ARL Academic Libraries in the United States*. Unpublished doctoral dissertation, University of Pittsburgh, Pennsylvania.

استناد به این مقاله:

کشاورز، حمید؛ خوش‌مشرّب، سهیلا. صحت ساختار ظاهری داده‌ها در پیشینه‌های کتابشناختی اپک کتابخانه ملی ایران. فصلنامه مطالعات ملی کتابداری و سازماندهی اطلاعات، ۲۵ (۴)، ۳۳-۴۷.